

Smärre meddelanden

En spjutspets av järn från Brännland i Västerbotten

Vid Brännland, en mil nordväst om Umeå, gjordes i somras ett ovanligt fynd. Det var en spets av järn, som fru Irma Hallgren fann vid grävning cirka 20 cm under mark vid sitt garage. Platsen ligger nära Umeälvens strandbrink. Spetsen skänktes till Västerbottens museum, där den fått inv. nr. 9495.

Spetsen är 21,1 cm lång och har en största bredd av 2,6 cm. Dess vikt är 57 gram. Den har en lång holk, öppen i sidan. Bladet är jämmt lansettformat med en bred, plan mittås. Vid övergången mellan holk och blad finns ett utskott mitt på var bredsida (se bild). Ena eggen samt ho'kens kanter är lätt skadade. Yttersta spetsen är något böjd.

Spetsen är väl bevarad. Under hösten har den konserverats vid Tekniska avdelningen vid Statens historiska museum. Därvid framkom vissa detaljer, som förut ej varit skönjbara. Hamrade ränder blev synliga på bladet. De löper parallellt längs bladets eggpartier, tydligast på bladets bas. Vidare visade det sig att ho'ken längst ut efter en avsats blir något smalare, säkerligen för att skaftet skulle sitta fast bättre.

Har spetsen varit en spjutspets eller en pilspets? Olika åsikter finns om hur gränsen skall dras mellan sådana. Senast tar Erik Wegraeus upp problemet i sin lic. avh. »Vikingatida pilspetsar i Sverige», Uppsala 1971 (i stencil), som för övrigt ej alls behandlar spetsar med ho'k. Han anser att även de tyngsta spetsarna i de lapska offerplatsfynden på 30–40 gram måste räknas till pilspetsar, och att tunga spetsar överväger i norrlandsmaterialet. Möjligen har de använts till lättare kastspjut. Frågan är dock om så mycket arbete skulle lagts ner på spetsen från Brännland, om den varit ämnad till pilspets och inte till spjutspets.

Datering och proveniens? Direkta paralleller till spetsen saknas veterligen i svenskt material. Ej heller har begränsade efterforskningar i utländsk arkeologisk litteratur hittills gett några resultat.

Ho'kförsedda spetsar med lansettformat blad börjar i Sverige dyka upp under yngre romersk järnålder och folkvandringstid (se Inga Serning: Dalarnas järnålder, Sthlm 1966, sid. 7). Ett välkänt norskt fynd från tidigt 600-tal, funnet i Aal, Storkestad, innehåller 14 pilspetsar av detta slag, de flesta med en längd kring 20 cm. Bladen är ryggade. (Se Björn Hougen: Jaktfunn fra dalbygdens folkevandringstid, Univ. Oldsaksaml. Årbok 1930, sid. 62, 68, 70).

Under vikingatid dominerar lansettformiga pilspetsar, vanligen ryggade. De

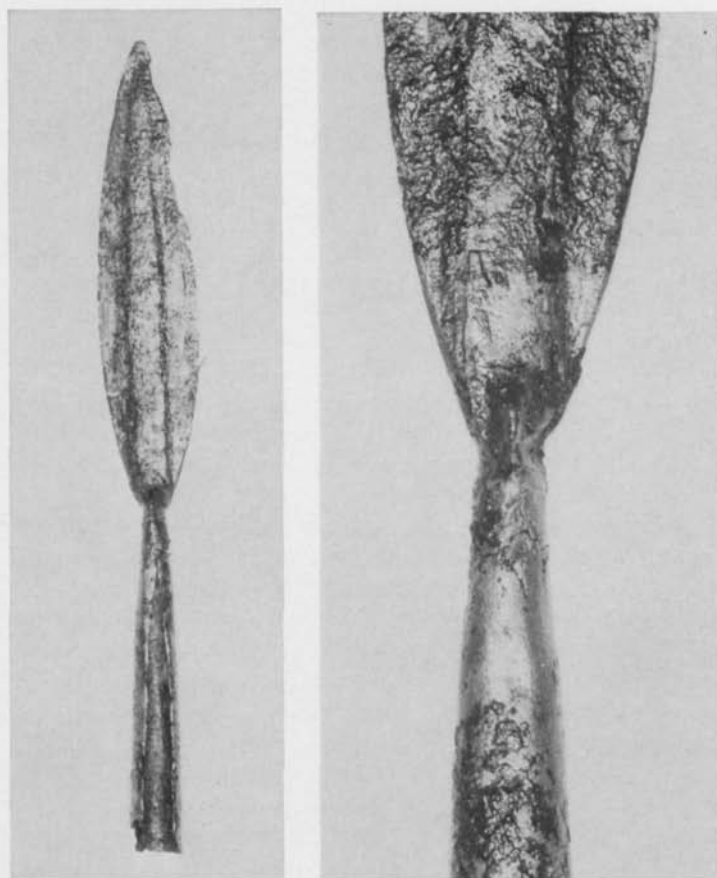

Fig. 1. Brännland, Västerbotten. Järnspjutspets. Foto Göte Böhlin. — Iron spear-head.

är ofta stora och tunga. I regel har de tånge och ej holk (se Serning, a. a., sid. 43, 4⁸).

Stig Rydh behandlar i *Vapenfynd från yngre järnålder på Estuna kyrkogård i Uppland, Nordsvensk forntid*, sid. 159 ff., närmare hundra spetsar med holk. Han räknar 12 stycken med en längd över 13,4 cm som spjutspetsar, och alla mindre som pilspetsar, eller möjligen kastspjutspetsar. Närmaste parallellen till spetsen från Brännland är Rydhs fig. 4, längst till höger på bilden. Förf. anser att sådana spetsar tillhör övergången mellan vendel- och vikingatid, och drar paralleller med finskt, baltiskt och gotländskt material.

Inget av de nämnda föremålen har dock den tunna »plåtiga» helhetskaraktär som utmärker spetsen från Brännland (för denna synpunkt och givande diskussion tackar jag antikvarie Lena Thålin). De har heller ej särdraget med den plana mittåsen. Detta finns endast i samiskt material, med några få undantag

(se Serning: Lapska offerplatsfynd från järnålder och medeltid, Sthlm 1956, s. 85 f.). Ingen holkförsedd pilspets finns dock i det samiska materialet.

Är spetsen inte ändå av utländsk tillverkning — men i så fall varifrån? Eller är den ett sent arbete — kanske med samisk anknytning?

Inger Zachrisson

Summary

In the summer of 1971 a pointed iron object with socket was found in Brännland district, Umeå in northern Sweden (Västerbotten's Museum, inv.no. 9495). It is 21.1 cm long and 2.6 cm wide, and weighs 57 grammes. The lancet-shaped blade has hammered longitudinal borders. The general character of the object is thin and "tinny.". It is uncertain whether the object is a spearhead or an arrowhead. So far as is known no such objects are, however, found in Samian material. Was this object made outside Sweden and, if so, where? Or is it a late work — perhaps with Samian associations.

Om Södertäljeleden

Ett återkommande problem i samband med diskussionen om Birkas upphörande under 900-talets senare del har varit landhöjningsfrågorna kring den s. k. södertäljeleden.

Vissa forskare har hävdat att leden uppgrundats långt före vikingatid och att Birkas upphörande ej kan ha att göra med dessa förhållanden.¹ Senast har saken vidrörts av Björn Ambrosiani² i en uppsats med titeln »Birka-Sigtuna-Stockholm». Ambrosiani relaterar den tidigare diskussionen och ansluter sig med viss reservation till åsikten att södertäljeleden varit segelbar in i vikingatid och att den under dess senare del uppgrundats varvid båtpassager blivit omöjliga.³

Nedan presenterade material löser ej ovannämnda problem men då det är av viss vikt i diskussionen har det ansetts nödvändigt att bringa det till allmän kännedom.

Under 1950- och 60-talen har väsentliga markingrepp företagits inom det centrala Södertälje, bl. a. på båda sidor av den i NNV-SSÖ löpande Storgatan, vars sträckning ungefär torde ange den forntida södertäljeledens lopp. I samband

¹ Granlund, E., 1930. De geografiska betingelserna för Stockholms uppkomst. *Ymer*.

² Ambrosiani, B., 1957. Birka-Sigtuna-Stockholm. Ett diskussionsinlägg. *Tor*.

³ Ambrosiani *a. a.*, s. 157.